

# Toekomstvisie voor de talen binnen de Geesteswetenschappen in Nederland

---

**Definitieve versie 30-6-2014**

## *Inleiding*

[1] In haar brief van 28 augustus 2013 heeft de minister van OCW de VSNU laten weten het noodzakelijk te vinden dat er een gezamenlijke visie wordt ontwikkeld op de toekomst van het talenonderwijs en de unica (eigenstandige taalopleidingen die in Nederland slechts aan één universiteit voorkomen) in Nederland.

[2] De centrale vraag is hoe Nederland zijn internationaal sterke positie in de talensector kan behouden of liefst versterken. Daartoe wil de minister nagaan hoe (a) de talenopleidingen en de unica in de toekomst geborgd kunnen worden, (b) de verbinding tussen onderwijs en onderzoek in stand blijft, (c) kennis kan worden behouden en (d) het mogelijk moet zijn (een) opleiding(en) te sluiten.

[3] De minister heeft aan de drie betrokken partijen - Disciplineoverleg Letteren-Geschiedenis (DLG), het Regieorgaan Geesteswetenschappen en de VSNU - gevraagd om tot een gezamenlijk voorstel te komen.<sup>1</sup>

[4] Ondertussen heeft de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in het rapport *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland* geconstateerd dat Nederland een “productiviteitsopgave” heeft, waarbij een strategie past “waarbij talenten optimaal worden gebruikt”. Ten tweede heeft Nederland de opgave zijn veerkracht te vergroten: daarbij passen “competente burgers die in een veelheid van situaties hun weg weten te vinden”. Ten derde heeft Nederland aldus de WRR een opgave om de absorptiecapaciteit te verhogen; daarbij past “een streven om het onderwijsbestel en de economische structuur zich goed tot elkaar te laten verhouden”.<sup>2</sup>

[5] Het is de vraag wat de aanbevelingen in dat rapport betekenen voor de inrichting van het universitaire onderwijs in de geesteswetenschappen in het algemeen en voor de talenopleidingen in het bijzonder. De drie betrokken partijen willen in het gezamenlijke voorstel ook een richting aangeven voor de beantwoording van deze vraag.

---

<sup>1</sup> De brief is een reactie op het KNAW-rapport (2013), *Effecten van universitaire profilering en topsectorenbeleid op de wetenschap in Nederland*. Zie <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/effecten-van-universitaire-profilering-en-topsectorenbeleid-op-de-wetenschap-in-nederland>.

<sup>2</sup> <http://www.wrr.nl/publicaties/samenvattingen/naar-een-lerende-economie/>

## *Duurzame Geesteswetenschappen*

[6] Bij het formuleren van een gezamenlijke visie op de toekomst van het talenonderwijs en de unica moet uiteraard rekening gehouden worden met de maatregelen die gedurende het proces van *Duurzame Geesteswetenschappen* reeds door verschillende universiteiten zijn genomen. In 2008 signaleerde het Rapport van de Commissie Cohen<sup>3</sup> verschillende problemen waarmee de geesteswetenschappen in Nederland op dat moment te kampen hadden: krapte in verschillende geldstromen, vergrijzing van de wetenschappelijke staf, druk op de onderzoekstijd, zwak afstudeerrendement, versnipperd opleidingsaanbod (vooral in de masterfase), nadelige kleinschaligheid, onderbenutting van de maatschappelijke uitstraling en een inadequaat instrumentarium voor de kwaliteitsmeting.

[7] Met steun van extra middelen van het ministerie van OCW en in samenwerking met het Regieorgaan Duurzame Geesteswetenschappen hebben de verschillende faculteiten in Nederland de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet om deze problemen zoveel mogelijk op te lossen, hetgeen uiteraard ook een positief effect heeft gehad op de positie van de talen in Nederland. Voor de talen kan specifiek gewezen worden op de introductie van brede(re) MA-opleidingen waarmee de versnippering van het opleidingsaanbod is tegengegaan, de ondersteuning en het onderwijsaanbod van de landelijke onderzoekscholen, de landelijke samenwerking op het terrein van de schooltalen in het kader van MasterLanguage en de investeringen in de lerarenopleidingen en de ontwikkeling van de vakdidactiek.

## *Enkele uitgangspunten*

[8] Het belang van de talen is de laatste jaren genoegzaam aangetoond (zie *Duurzame Geesteswetenschappen* (2008) en *Vensters op de Wereld* (2002)). Tevens kan bij het formuleren van een gezamenlijke visie op de toekomst van het talenonderwijs en de unica worden voortgebouwd op de koers die de afgelopen jaren reeds in het kader van *Duurzame Geesteswetenschappen* is uitgestippeld.

[9] De discussie kan zich dan ook beperken tot de vraag over het opleidingsaanbod, waarbij alle partijen hechten aan de hechte band tussen academisch onderwijs en onderzoek en daarbij tevens een antwoord willen geven op de uitdagingen van het WRR-rapport *Naar een lerende economie*.

[10] Mede als gevolg van mondiale (politieke, economische, culturele) ontwikkelingen en technologische innovaties is het niet meer dan logisch dat binnen de academische domeinen, zeker wanneer die dynamisch zijn, sommige vakgebieden in omvang afnemen en andere toenemen. Willen opleidingen, maar ook expertisegebieden, mee kunnen bewegen met (de) belangrijk(st)e ontwikkelingen, dan moeten ze vooral flexibiliteit kunnen behouden. Anders geformuleerd: als we ze

---

<sup>3</sup>

Zie: [www.regiegeesteswetenschappen.nl/download/353.php](http://www.regiegeesteswetenschappen.nl/download/353.php)

kunstmatig fixeren, zullen ze al gauw verstarren en daarmee aan vitaliteit en slagkracht inboeten. Had de biologie enkele decennia geleden niet de overstap gemaakt van de taxonomie naar de moleculaire celbiologie, dan was het vakgebied heden misschien wel op sterven na dood geweest, in plaats van springlevend en verbonden met het bredere domein van de life sciences (genetica) zoals nu het geval is.

[11] Ook de faculteiten Geesteswetenschappen zijn anno 2013 niet meer dezelfde als twintig jaar geleden. De belangstelling van studenten is veranderd en verschoven, er zijn nieuwe opleidingen bij gekomen en nieuwe, toekomstbestendige onderzoeklijnen ontwikkeld. De realiteit is dat er thans zo'n 35.000 studenten in de geesteswetenschappen zijn, maar dat zij in de 21e eeuw andere keuzes (moeten en dus ook willen) maken dan in de 20e eeuw. Zo is het niet verwonderlijk dat een relatief groot deel van de studenten in de 21<sup>e</sup> eeuw kiest voor de bestudering van media of communicatie.

[12] Ook op onderzoeksgebied hebben zich belangrijke verschuivingen voorgedaan, zowel over de grenzen van disciplines heen als daarbinnen. Binnen de linguïstiek bijvoorbeeld heeft de traditionele aandacht voor de fonetiek zich verlegd naar de neurocognitie, waardoor beter en fundamenteeler onderzoek mogelijk is naar belangrijke maatschappelijke vraagstukken als dyslexie, afasie en meertaligheid, alle drie belangrijke maatschappelijke uitdagingen die om oplossingsstrategieën vragen.

[13] Het hoeft dus geen verwondering te wekken dat we vergelijkbare tendensen kunnen waarnemen binnen de talen. Zo is bijvoorbeeld de belangstelling voor Frans en Italiaans afgenomen, terwijl die voor Chinees en Koreaans is gegroeid, voornamelijk omdat deze talen een andere rol zijn gaan spelen in het mondiale maatschappelijke verkeer. Hierbij is het goed ons te herinneren dat met betrekking tot de meer klassieke taal- en cultuuropleidingen de vermindering van de studentenbelangstelling zich vooral in het laatste decennium van de 20e eeuw heeft voorgedaan, tegelijkertijd met de inrichting van nieuwe opleidingen (denk met name aan de regiostudies en de algemenere taal- en cultuuropleidingen) die een belangrijk deel van de studenten naar zich toe trokken die zich voorheen in een klassieke taal- en cultuuropleiding inschreven. Binnen deze nieuwe opleidingen zijn taal- en cultuurcomponenten dikwijls van cruciale betekenis. Wanneer we over het talenaanbod spreken, moeten we derhalve niet alleen kijken naar de aantallen studenten die zich voor de afzonderlijke *opleidingen* inschrijven, maar ook naar de aantallen studenten die vanuit een andere opleiding onderwijs binnen de talen volgen, als verplichte programmaonderdelen dan wel in de vorm van minoren of keuzevakken (zie hierna [15-16]).

[14] Tegen deze achtergrond is er voor de talenopleidingen een min of meer een stabiele situatie ontstaan, met op sommige terreinen zelfs (weer) groei (zoals bij Engels en Grieks & Latijn). Onderstaande tabel geeft een beeld van de ontwikkeling van de studentenbelangstelling gedurende de afgelopen 15 jaar.

Tabel 1: Aantal hoofdinschrijvingen

Studiejaar	1998	2003	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nederlands	402	304	474	505	437	380	326	311
Engels	515	414	488	623	626	529	518	603*
Duits	130	44	76	75	68	78	84	75*
Romaanse talen	104	94	101	86	83	83	96	44*
Frans	170	90	103	116	85	74	71	69*
Spaans	200	153	177	168	141	94	100	94*
Italiaans	65	54	54	63	40	38	30	30*
Portugees	5	11	7	14	13	3	7	
Roemeens	2	3	1	1	1	1	1	
Grieks & Latijn	84	81	89	105	68	82	71	95
Scandinavische talen	43	28	35	51	31	29	23	23*
Slavische talen	50	31	35	45	39	30	21	19*
Europese talen (RUG)								133
Finoeegrisc	6	8	6	6	5	6	1	
Fries			5	6		2	1	1
Niet Europese talen	172	210	322	346	265	267	249	276
Keltisch		12	12	18	14	7	9	10
<b>Totaal</b>	<b>1 948</b>	<b>1 537</b>	<b>1 985</b>	<b>2 228</b>	<b>1 916</b>	<b>1 703</b>	<b>1 608</b>	<b>1 783</b>

\*) exclusief de studenten die zich aan de Rijksuniversiteit Groningen hebben ingeschreven voor de BA-opleiding Europese talen en culturen.

Afgezet tegen de totale studentenbelangstelling geeft dit het volgende beeld:

Tabel 2

	1998	2003	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Talenopleidingen	1 948	1 537	1 985	2 228	1 916	1 703	1 608	1 783
HOOP-gebied Taal & Cultuur	3 619	4 826	5 357	5 794	5 530	5 288	4 652	5 066
Totale studenteninstroom	30 301	33 956	38 860	42 250	41 476	43 531	42 325	45 377
Talenopleidingen als percentage van het HOOP-gebied T&C	53,8%	31,8%	37,1%	38,5%	34,6%	32,2%	34,6%	35,2%

[15] Zoals hiervoor werd geconstateerd [13], laten studenten uit andere opleidingen de talen bepaald niet links liggen. Integendeel: belangrijke delen van het onderwijs in de hierboven genoemde talen zijn verplicht onderdeel van het verplichte programma van studentrijke opleidingen als Europese Studies in Amsterdam, Taal- en cultuurstudies in Utrecht, Internationale Betrekkingen en Internationale Organisatie in Groningen en International Studies in Leiden. Daarnaast kiezen veel

studenten een van de talen in de minor- of keuzevakruimte van hun opleiding. Daarvan was zo'n twee decennia geleden niet of nauwelijks sprake, aangezien (a) de meer interdisciplinaire opleidingen nog niet bestonden, (b) de studenten gebonden waren aan de disciplinaire opleiding die ze na de middelbare school kozen en (c) de studenten binnen hun opleiding veel minder tot geen keuze hadden.

[16] Onderstaande tabel illustreert hoeveel studenten aan de Universiteit Utrecht zich in het cursusjaar [2012-2013] hebben ingeschreven voor de talenopleidingen en hoeveel studenten zich voor de afzonderlijke cursussen binnen diezelfde talenopleidingen hebben ingeschreven. Dit voorbeeld zou zich laten vermeerderen vanuit de andere faculteiten Geesteswetenschappen/Letteren in Nederland.

[16a] Een van de meest in het oog springende conclusies is dat de belangstelling van de studenten voor (afzonderlijke) cursussen in alle gevallen vele malen groter is dan de aantallen studenten die zich voor de *opleiding* als zodanig hebben ingeschreven. Dit doet zich voornamelijk voor bij de cursussen in de eerste twee niveaus van de taalverwerving. Duits heeft bijna het dubbele aantal studenten voor Taalverwerving 1, Frans meer dan het dubbele, Italiaans het zesvoudige, Keltisch bijna het drievoudige en Spaans het viervoudige.

[16b] Opvallend is voorts dat de belangstelling daalt in cursussen taalverwerving vanaf niveau 3, hoewel alle talen behalve Duits nog steeds hogere aantallen hebben vergeleken met het aantal *opleidings*studenten.

Tabel 3: Instroom studenten per cursus – Taalverwerving - Universiteit Utrecht

Cursus	Duits [22]	Engels [130]	Frans [25]	Italiaans [8]	Keltisch [10]	Spaans [32]
Taalverwerving 1	47	218	60	49	28	127
Taalverwerving 2	35	193	41	31	25	78
Taalverwerving 3	16	163	32	23	25	40
Taalverwerving 4	14	125	23	13	22	36

[16c] Ook bij 'losse' cursussen over cultuur en literatuur, is de belangstelling van studenten groot.

Tabel 4: Instroom studenten per cursus – Literatuur/Cultuur – Universiteit Utrecht

Cursus	Aantal stud. voor cursus	Aantal stud. voor opleiding
DUI: Deutsche Literatur 1	24	22
DUI: Deutsche Literatur 2	23	
ENG: Irish Lit.&Culture	56	130

ENG: Shakespeare's World	100	
FRA: Intr. Culture	61	25
FRA: Traduction	54	
ITA: Italië in Eur. Context	38	8
ITA: Literatuur	22	
KELT: Welsh Culture	49	8
KELT: Welsh Literature	31	
SPA: Lat-Am Cultuur	92	32
SPA: Inl Spaanse Lit.	38	

[17] Volgens sommigen zou er een spanningsveld bestaan tussen 'meer brede opleidingen' en 'meer klassieke taal- en cultuuropleidingen'.<sup>4</sup> Door een goede organisatie van het onderwijs binnen faculteiten is er in de praktijk echter niet of nauwelijks sprake van een spanning tussen beide typen opleidingen. Ze kunnen gemakkelijk en doelmatig naast elkaar bestaan, waarbij de meer 'klassieke' taal- en cultuuropleidingen en de meer 'brede' opleidingen elk hun eigen doelgroep binnen de studentenpopulatie bedienen, maar ondertussen wel degelijk onderwijs delen. Het is dus niet zo dat het bestaan van brede opleidingen betekent dat er geen ruimte meer is voor meer 'klassieke' taal- en cultuuropleidingen. Door het verzorgen van gezamenlijke cursussen voor meer doelgroepen is er voor de faculteiten geen doelmatigheidsprobleem. Om die reden kunnen alle faculteiten, mede dankzij de financiering voor kleine letteren, het huidige aanbod aan opleidingen op dit moment vrijwel over de hele linie blijven aanbieden, ook al is het aantal studenten dat een bepaalde specifieke taal als eigenstandige opleiding studeert niet hoog, zie [16]

[18] Het ontstaan van brede BA-opleidingen naast de meer klassieke talen en cultuuropleidingen betekent dat de faculteiten Geesteswetenschappen/Letteren thans studenten met een grotere variëteit aan BA-diploma's afleveren dan vóór de invoering van de BA-MA-structuur aan doctoraaldiploma's. Binnen de brede BA-opleidingen is daarbij vaak sprake van afstudeerrichtingen met eigen eindtermen. Deze ontwikkeling heeft ervoor gezorgd dat de faculteiten BA-studenten opleiden die in zeer veel verschillende MA-opleidingen in binnen- en buitenland kunnen instromen en vervolgens doorstromen naar zeer verschillende delen van de arbeidsmarkt. Op deze manier dragen de geesteswetenschappen bij aan een harmonische samenleving en een succesvolle economie. Er is op dit moment één belangrijk vraagstuk met betrekking tot het ontstaan van de brede BA-opleidingen: de toegang tot de educatieve minor en de academische lerarenopleiding. Deze toegang wordt thans nog beperkt tot studenten die een 'klassieke' opleiding genieten, waarmee een belangrijk deel van de studenten geesteswetenschappen dus niet voor het leraarschap in aanmerking kan komen. De VSNU, het DLG en het Regieorgaan Geesteswetenschappen vinden dit een onwenselijke situatie en stelt daarom enkele maatregelen voor. Zie hiervoor: [41-43]

<sup>4</sup> Zie: Brief ministerie van OCW aan de VSNU, 14 januari 2014.

[19] Ook op onderzoeksgebied zijn er voor de hele geesteswetenschappen inclusief de talen goede ontwikkelingen. Het onderzoek wordt niet langer, zoals twee decennia geleden het geval was, uitsluitend via de eerste geldstroom gefinancierd, maar voor een belangrijk en toenemend deel via de tweede geldstroom (NWO of Europese geldstromen). Net zoals in andere wetenschapsdomeinen van de universiteit, zijn wetenschappers in de talen daar meer en minder succesvol in. Bij Grieks en Latijn is er een hoge dichtheid aan Spinoza, Veni-, Vidi- en Vici-premies, bij de Nederlandse Neerlandici is het succes geringer. Dit staat echter los van de studentbelangstelling voor de specifieke talen. Het is niet meer - zoals vroeger - dat de onderzoeklijnen en –groepen via ‘disciplinaire’ lijnen van ‘Germanistiek’, ‘Neerlandistiek’ of ‘Romanistiek’ lopen en zijn te definiëren. Deze talen hebben zich al jaren geleden succesvol verenigd, enerzijds in *taalkundige* onderzoeksgroepen, -centra en –instituten, en anderzijds in *literatuur- of cultuurwetenschappelijke* onderzoeksgroepen, -centra en –instituten. Binnen deze instituties is de ‘Romanist’ als onderzoeker primair taal- of cultuurwetenschapper en als zodanig werkzaam in grotere, nationale en internationale verbanden, die in verschillende onderzoeksvisaties doorgaans goed worden beoordeeld. Ander taalkundig en letterkundig onderzoek heeft zijn plaats gevonden in het kader van de *area studies*. Deze ontwikkeling, die is ingezet in de tweede helft van de jaren negentig, is uiterst succesvol gebleken en heeft de Nederlandse wetenschappers een voorsprong op veel buitenlandse universiteiten opgeleverd, óók in de talen. In dit verband is het terecht dat ook de KNAW recent het belang van de landelijke onderzoekscholen heeft onderstreept.<sup>5</sup> In de Geesteswetenschappen zijn de nationale onderzoekscholen uitstekend georganiseerd. Er is bijna geen (sub)discipline binnen de geesteswetenschappen die niet een plaats heeft gekregen binnen een van de 15 onderzoekscholen verenigd binnen Logos.<sup>6</sup>

[20] De Nederlandse taalkundigen scoren op internationale rankings hoger dan vrijwel elk ander wetenschapsdomein in Nederland. Tegelijkertijd kampen de geesteswetenschappen nog steeds met het probleem van de krapte in de geldstromen en daardoor een druk op de geringe onderzoekstijd. Hierbij moet gewezen worden op de gevolgen van het topsectorenbeleid dat middelen voor fundamenteel onderzoek in de geesteswetenschappen (en uiteraard tevens in andere wetenschapsgebieden) dreigt te verleggen naar meer toepassingsgericht onderzoek in een aantal eenzijdig economisch gedefinieerde gebieden. Vanuit dit oogpunt is het toe te juichen dat de regering €100 miljoen beschikbaar heeft gesteld voor zuiver wetenschappelijk onderzoek. Het neemt evenwel de noodzaak niet weg het topsectorenbeleid kritisch te blijven volgen en, indien nodig, te streven naar een beëindiging daar waar dit beleid geen succes heeft. Voor de geesteswetenschappen liggen er kansen in Horizon 2020, maar om hier succesvol te kunnen opereren zou ook het nationale onderzoeksbeleid een minder eenzijdige richting moeten nemen.

[21] Een goede financiering van het geesteswetenschappelijk onderzoek in Nederland is ook een voorwaarde om de bestaande verwevenheid in de opleidingen tussen onderwijs en onderzoek te kunnen handhaven. Thans leiden de opleidingen studenten op tot academici die ervaring hebben opgedaan bij het doen van wetenschappelijk onderzoek, geleerd hebben dergelijk onderzoek in grote mate zelfstandig te ontwikkelen en uit te voeren, geleerd hebben complexe problemen te analyseren

---

<sup>5</sup> Zie *Effecten van profilering*, zie noot 1 (het zogenaamde ‘Witte Vlekken Plan’).

<sup>6</sup> Zie <http://www.logosgw.nl>

en samen te werken met andere onderzoekers, en geleerd hebben de resultaten van hun onderzoek zowel voor vakgenoten als voor andere geïnteresseerden helder en overtuigend uiteen te zetten en om te zetten in een gevaloriseerde praktijk. Daarbij worden studenten gedoceerd door docenten die gebruik maken van de resultaten van hun eigen onderzoek – onderzoek dat ook langs een internationale maatstaf in het algemeen van zeer hoog niveau is.

[22] Het onderwijs op het gebied van de talen in Nederland profiteert van de toegenomen landelijke samenwerking zoals die de afgelopen jaren mede onder auspiciën van het Regieorgaan Geesteswetenschappen is ontwikkeld. Waar op BA-niveau faculteiten heel goed in staat zijn talen op een goede en efficiënte wijze aan te bieden via onderwijs gericht op verschillende doelgroepen, is er op MA-niveau gekozen voor het ontwikkelen van MA-aanbod in het kader van MasterLanguage. Het doel van het plan MasterLanguage is om het aanbod voor talenstudenten in de masterfase attractiever, kwalitatief beter, efficiënter en herkenbaarder te maken. Door landelijk de aanwezige expertise te bundelen, kunnen de studenten kiezen uit cursussen die speciaal voor hen zijn ontworpen, voldoen aan de hoogste, internationale eisen van het vakgebied en worden verzorgd door de beste docenten uit de samenwerkende faculteiten. Om het niveau van de cursussen extra te verhogen zijn telkens bij voorkeur twee docenten van verschillende instellingen verantwoordelijk voor de inhoud en de uitvoering ervan. Naast de meer traditionele onderwijsvormen, zijn er bijzondere activiteiten, zoals speciaal ontworpen masterclasses, lezingen van gastsprekers. Landelijke masterdagen aan het begin en het eind van het academisch jaar geven een extra stimulans aan de saamhorigheid van de studenten binnen een talenopleiding. Van de geboden mogelijkheden is tot nu toe in beperkte mate gebruik gemaakt. Dit heeft de aandacht van het Regieorgaan Geesteswetenschappen en het DLG. Ook op het terrein van de ontwikkeling van de vakdidactiek in de talen (en de andere geesteswetenschappelijke vakken) is er sprake van een hechte nationale samenwerking onder de hoede van de Stuurgroep Vakdidactiek Geesteswetenschappen. Deze Stuurgroep geeft leiding aan het programma “DUDOC-Alfa” dat tot doel heeft leraren in het voortgezet onderwijs (en mogelijk ook universitaire lerarenopleiders) te laten promoveren in de vakdidactiek of op een onderwerp waarbij er een duidelijk relatie wordt gelegd met de onderwijspraktijk op de middelbare school. Tevens heeft de Stuurgroep onder de vlag “Meesterschap in de Vakdidactiek” een nationaal formatieplan ontwikkeld op het terrein van de vakdidactiek in de geesteswetenschappen waardoor er hoogleraren, UHD’s en/of UD’s worden aangesteld die tot taak krijgen de discipline verder te ontwikkelen. Tot slot moet in het kader van de nationale samenwerking het (uitstekend) functioneren van de nationale onderzoekscholen worden genoemd. Aan deze scholen is hierboven reeds gerefereerd: [19]

### *Bescherming van de unica?*

[23] Bij de discussie over de ‘unica’ moet allereerst worden vastgesteld dat dit begrip niet zonder problemen is gebleken. Het dateert uit een tijd dat aan Nederlandse universiteiten aangeboden disciplines/expertises veelal nog een een-op-een relatie kenden met zelfstandige opleidingen. Dit leverde binnen de geesteswetenschappen in Nederland een enorme waaier aan kleine, traditioneel filologisch georiënteerde opleidingen op. Eerdere ‘reddingsacties’ van deze zogenaamde ‘kleine letteren’ hebben weliswaar meer geldstromen opgeleverd, maar aan de omvang en vitaliteit weinig

of niets kunnen toevoegen. In ieder geval hebben zij niet geleid tot een substantieel grotere belangstelling van studenten. Het zij nog maar eens herhaald: de student van nu is niet meer de student van twintig jaar geleden. En dat betekent dat we langzamerhand afscheid moeten willen nemen van de neiging het talenonderwijs uitsluitend te bezien vanuit het perspectief van deze waaier van op zichzelf staande, kleine opleidingen. Daarmee krijgt ook de vraag naar de positie een andere dimensie. Behoort bijvoorbeeld de UvA-opleiding Hebreeuws, na het verdwijnen van deze taal als *zelfstandige* opleiding in Leiden, nu tot de "unica"? Dat is inderdaad nog maar de vraag: Hebreeuws wordt immers ook elders aangeboden, en in Leiden zal de staf voor Hebreeuws na de 'opheffing' van de BA-opleiding Hebreeuwse en Joodse Studies zelfs worden uitgebreid. Wie stelt dat in Nederland niemand nog de Portugese taal kan leren, vergeet dat deze taal wel degelijk wordt aangeboden, maar dan binnen een andere, nieuwe context. Immers: Latijns-Amerika Studies kent in Leiden naast Spaans ook een volwaardige track Portugees, maar dan gericht op de taal en cultuur van Brazilië en met meer belangstelling van de studenten dan voor de voormalige 'monodisciplinaire' opleiding Portugese Taal en Cultuur in Utrecht. Wie zou willen ontkennen dat aandacht voor de taal en cultuur van een land als Brazilië wenselijk is? De belangstelling van studenten sluit dus wel degelijk aan bij (gewenste) internationale verschuivingen en ontwikkelingen.

[24] Dit alles wil niet zeggen dat er in Nederland geen unieke expertise op het terrein van een taal bedreigd zou zijn of verloren zou gaan. Maar hoe dramatisch is dat? Enerzijds is het de vraag of het referentiekader bij de unica 'Nederland' zou moeten zijn, of dat 'Europa' een beter referentiekader biedt. Anderzijds moet een instelling vrij zijn een taal ter discussie te stellen waarvoor geen belangstelling is van studenten en waarvan de staf onvoldoende wetenschappelijke kwaliteit heeft.

[25] Het beeld dat de Nederlandse universiteiten de afgelopen jaren achteloos met de 'unica' zouden zijn omgegaan, is onjuist. Zoals gezegd hebben vakken zich ontwikkeld en is er soms gekozen voor een inbedding van kwetsbare disciplines in bredere programma's. Zo kan in Leiden nog steeds Turks en Perzisch worden gestudeerd, in Utrecht Keltisch, in Amsterdam Deens of Pools en in Groningen Zweeds. Slechts bij hoge uitzondering wordt er afscheid genomen van een unieke expertise. Dit is uitsluitend gebeurd in gevallen waarin de studentenbelangstelling tot vrijwel nul was gedaald waartegenover onvoldoende compenserende wetenschappelijke en onderwijsvernieuwend vitaliteit en levenskansen stonden. In dergelijke gevallen heeft er overleg plaatsgevonden binnen het DLG.

[26] Het moet aan de instelling worden gelaten *hoe* een bepaalde taal wordt aangeboden. Soms zal dat gebeuren in het kader van een bredere BA-opleiding, soms als een zelfstandige opleiding. Het is niet nodig hierover landelijke regelgeving te ontwikkelen. Dit lijkt ook het standpunt van de minister van OCW te zijn.<sup>7</sup> Het is daarbij goed mogelijk talen te combineren met bredere opleidingen gericht op bijvoorbeeld communicatie of cultuur. Een model daarvoor is reeds door het DLG in 2002 ontwikkeld.

<sup>7</sup>

<http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/02/27/antwoorden-kamervragen-beeindiging-opleiding-hebreeuwse-en-joodse-studies/antwoorden-kamervragen-beeindiging-opleiding-hebreeuwse-en-joodse-studies.pdf>

[27] Uitgaande van de definitie ‘opleiding die in Nederland slechts aan één universiteit voorkomt’, met een zelfstandig CROHO-label, bestaan er in Nederland binnen het domein van de talen de volgende ‘unica’:<sup>8</sup>

- Friese taal en letterkunde (RUG) (croho nummer 06012)
- Keltische talen en cultuur (UU) (croho nummer 06091)
- Nieuwgriekse taal- en letterkunde (UvA) (croho nummer 06050)
- Zuid- en Zuidoost-Azië Studies (UL) (croho nummer 56099)
- Oude culturen van de Mediterrane wereld (UL) (croho nummer 56123)
- Chinastudies (UL) (croho nummer 56818)
- Japanstudies (UL) (croho nummer 56819)
- Koreastudies (UL) (croho nummer 56820)
- Afrikaanse talen en culturen (UL) (croho nummer 56821)

[28] Er kan behoefte bestaan om bovenstaande unica nader te beschermen door een procedure af te spreken voor het geval een instelling een substantiële wijziging wenst door te voeren in het bovenstaande aanbod. De VSNU wil graag het volgende met het ministerie van OCW afspreken: indien een instelling het voornemen heeft een in Nederland unieke opleiding op te heffen, zal (a) die instelling in ieder geval de adviezen inwinnen van de in het DLG samenwerkende zusterfaculteiten, (b) deze adviezen voorleggen aan het Rectorencollege van de VSNU en het Regieorgaan Geesteswetenschappen, die (c) het CvB van de desbetreffende instelling elk vanuit een eigen verantwoordelijkheid een zwaarwegend advies verstrekken. Uiteindelijk heeft en houdt - uiteraard - het CvB van de desbetreffende instelling de eindverantwoordelijkheid voor het eigen opleidingsaanbod .

### *Een ‘maatschappelijk gewenst opleidingsaanbod’*

[29] Er dient - gezien het antwoord van de minister op de Kamervragen - bij dit alles wel voorkomen te worden dat er ‘maatschappelijk ongewenste witte vlekken’ ontstaan in het opleidingsaanbod. De vraag daarbij is natuurlijk wat ‘maatschappelijk ongewenste witte vlekken’ precies zijn, en deze vraag is uitsluitend te beantwoorden wanneer duidelijk is hoe een maatschappelijk gewenst opleidingsaanbod - in de talen - er precies uitziet.

[30] Het vaststellen van ‘maatschappelijk gewenst opleidingsaanbod’ is uiteindelijk een politieke keuze. Daarbij moet echter zo min mogelijk getornd worden aan de autonomie van de instellingen. De instellingen zijn immers het beste in staat op basis van (1) het profiel van de lokale faculteit GW/Letteren, (2) de belangstelling van studenten en (3) de wetenschappelijke kwaliteit van de

---

<sup>8</sup> Hierbij wordt de UvA-opleiding Hebreeuwse taal en cultuur niet tot de unica gerekend, omdat Hebreeuws ook elders volwaardig wordt aangeboden, alleen in een andere programmatische context. Verder valt op dat in Utrecht Keltische talen en cultuur ‘organisch’ is ingebed in onderwijs- en onderzoekszwaartepunten binnen de linguïstiek en de cultuurstudies (denk aan de breed gedefinieerde Mediëvistiek) en de Leidse unica behoren tot de universitaire profielthema’s “Global Interaction of Civilizations and Languages” en “The Asian Challenge” waarover de UL met OCW in 2012 nog een prestatieafspraken heeft gemaakt.

expertisegroep, beslissingen te nemen over het eigen opleidingsaanbod. Het belang van talen is duidelijk en er is dan ook geen enkele reden te veronderstellen dat Nederlandse universiteiten zouden besluiten geen talen meer aan te bieden in het onderwijs of geen talen meer te bestuderen in het onderzoek. De belangstelling van studenten biedt daar ook geen enkele aanleiding toe, zoals we hiervoor hebben aangetoond.

[31] Niemand pleit ervoor de meer dan 7.000 talen in de wereld<sup>9</sup> aan Nederlandse universiteiten te bestuderen of in het kader van een opleiding aan studenten aan te bieden. De vraag is dus welke talen er *wel* in Nederland moeten worden bestudeerd en in het universitaire onderwijs aangeboden, op welke manier dit moet gebeuren en hoe de regelgeving in dit kader eruit moet zien.

[32] De rol van de overheid dient beperkt te worden tot het vaststellen van een minimumaanbod aan talenonderwijs aan de Nederlandse universiteiten. Een heldere, voor de hand liggende grondslag voor het vaststellen van dit minimumaanbod kan worden afgeleid uit het aanbod van de zogeheten klassieke schooltalen - ook al stamt die keuze uit de 19e eeuw en is deze daarom nogal Eurocentrisch van aard. Daarnaast zou het palet van officiële talen van de Verenigde Naties als uitgangspunt kunnen fungeren. In dat geval zouden aan de klassieke schooltalen (Nederlands, Engels, Frans, Duits en de klassieke talen Grieks en Latijn) nog kunnen worden toegevoegd: Chinees, Russisch, Spaans en Arabisch, dit ook met het oog op actuele en toekomstige economische belangen van Nederland. De VSNU wil graag met het ministerie van OCW afspreken dat in ieder geval deze talen op een hoog niveau aan tenminste een van de Nederlandse universiteiten worden aangeboden.

[33] Uiteraard zullen er veel meer talen aan de Nederlandse universiteiten worden gedoceerd. De VSNU wil daar in algemene termen afspraken over maken met OCW, maar het is aan de instelling om te bepalen welke talen dit zijn en hoe ze worden aangeboden, afhankelijk van (1) het profiel van de lokale faculteit GW/Letteren, (2) de belangstelling van studenten en (3) de wetenschappelijke vitaliteit en potentie van de expertisegroep.

[34] De VSNU stelt voor de volgende afspraken over het talenonderwijs en de unica met de minister van OCW te maken:

[34a] De Nederlandse universiteiten garanderen het aanbod, op verschillende locaties gespreid over het land, van opleidingen Nederlands, Engels, Frans, Duits en GLTC, zelfstandig dan wel als onderdeel van een bredere opleiding; binnen zulke brede opleidingen kunnen studenten wel een bepaald eindniveau bereiken, vergelijkbaar met dat van de zelfstandige opleiding.

[34b] Een bijzondere positie neemt hierbij de BA-opleiding Friese taal en cultuur in, die door de Rijksuniversiteit Groningen in het kader van de opleiding Minorities & Multilingualism zal blijven worden aangeboden.

[34c] de Nederlandse universiteiten garanderen verder dat op ten minste één locatie Chinees, Russisch, Spaans en Arabisch kan worden gestudeerd, zelfstandig dan wel als

---

<sup>9</sup> <http://www.ethnologue.com/statistics>.

onderdeel van een bredere opleiding; binnen zo'n brede opleiding kunnen studenten wel een bepaald eindniveau bereiken, vergelijkbaar met dat van de zelfstandige opleiding.

[34d] de Nederlandse universiteiten garanderen dat er nog andere talen worden aangeboden, waarbij de Universiteit Leiden garant staat voor ten minste de talen van Latijns-Amerika, Afrika, het Midden-Oosten, Zuid-, Zuidoost- en Oost-Azië, waaronder Japans en Indonesisch, en de universiteiten van Amsterdam, Utrecht, Nijmegen en Groningen garant staan voor ten minste de westerse talen. Welke talen binnen deze kaders precies worden aangeboden, is aan de instellingen.<sup>10</sup>

[34e] De Nederlandse universiteiten garanderen ten slotte dat de in het verleden door het ministerie beschikbaar gestelde middelen voor kleine talen en unica ten behoeve van het onderwijs in de talen aan de faculteiten blijvend ter beschikking worden gesteld, waarbij rekening moet worden gehouden met de mate waarin deze middelen in de afgelopen jaren door algemene kortingen en overhevelingen zijn gereduceerd.

### *Naar een lerende economie*

[35] Naast het komen tot een maatschappelijk gewenst opleidingsaanbod in de talen, moeten de universiteiten er ook voor zorg dragen dat de geesteswetenschappen in het algemeen en de talen in het bijzonder een bijdrage leveren aan de totstandkoming van een 'lerende economie' zoals bedoeld door de WRR.

[36] Voor de talen betekent dit een dubbele opgave. Enerzijds zullen de talen in meerdere opleidingen binnen en buiten de geesteswetenschappen een bijdrage moeten leveren aan het onderwijs, anderzijds zullen ook de zelfstandige talenopleidingen zich moeten aanpassen.

[37] Hierbij is duidelijk dat binnen de BA-opleidingen - voor zover daarvan thans nog geen sprake is - in ieder geval aandacht moet komen voor de zogeheten *21st century skills*. Het betreft hier:

- Learning & Innovation Skills:
  - Critical Thinking & Problem Solving
  - Creativity & Innovation
  - Communication & Collaboration
- Information, Media & Technology Skills
  - Information Literacy
  - Media Literacy
  - ICT (Information, Communications & Technology) Literacy
- Life & Career Skills
  - Flexibility & Adaptability
  - Initiative & Self-Direction

---

<sup>10</sup> In het CROHO staan de huidige opleidingen in de talen per instelling genoemd. De procedure om hier eventueel wijzigingen in aan te brengen staat in paragraaf 25 beschreven.

- Social & Cross-Cultural Skills
- Productivity & Accountability
- Leadership & Responsibility

Dit betekent, aldus de WRR, onder meer dat de vorming op bachelorniveau duidelijk herkenbaar moet worden, en niet louter een afgeleide moet zijn van de onderzoekstaak van de universiteit. De BA-opleidingen moeten met andere woorden een proces van ‘professionalisering’ ondergaan en meer arbeidsmarktrelevante onderdelen opnemen, zoals stages en vaardigheidstrainingen.

[38] Tegelijkertijd kan worden geconstateerd dat een aantal van de hierboven genoemde ‘skills’ bij de Geesteswetenschappen bij uitstek in goede handen is. Als het gaat om zaken als het vermogen om kritisch en probleemoplossend te denken, creativiteit, communicatie, geletterdheid in de meest brede zin van het woord, kunnen de Geesteswetenschappen bogen op een inmiddels lange traditie van expertise. Sterker nog: veel andere kennisdomeinen binnen en buiten de universiteit zouden meer en beter kunnen profiteren van geesteswetenschappelijke expertise dan nu het geval is. Alleen al op het gebied van communicatie is er veel ‘transferable’ kennis en expertise voorhanden. De Geesteswetenschappen in Nederland zouden er goed aan doen deze kennis en expertise aan de andere kennisdomeinen beter en geprofileerder kenbaar te maken en ter beschikking te stellen.

[39] Vanuit de Geesteswetenschappen zij hier nadrukkelijk opgemerkt dat het WRR-rapport ten onrechte de ‘skills’ op het gebied van lezen en schrijven niet noemt. Mocht hieraan de veronderstelling ten grondslag liggen dat deze meer ‘traditionele skills’ al voldoende zorg en aandacht krijgen, dan berust dat op een misvatting. Juist deze meer traditionele communicatieve vaardigheden dreigen verwaarloosd te worden in een digitale wereld, een bedreiging die alle opleidingen binnen de Geesteswetenschappen in toenemende mate waarnemen.

[40] De geesteswetenschappen in Nederland nemen deze handschoen graag op en zullen plannen maken om de eigen opleidingen relevant te houden voor de 21<sup>e</sup> eeuw en tevens relevant te blijven voor andere opleidingen in het Nederlandse hoger onderwijs, waarbij dus de meer traditionele *Information, Media & Technology Skills* als lezen en schrijven niet moeten worden veronachtzaamd.

[41] Eventuele veranderingen in de opbouw van de BA-opleidingen kunnen, of misschien wel: *moeten* consequenties hebben voor de inrichting van de MA-opleidingen. Naast het handhaven van tweejarige research-MA-opleidingen en duale opleidingen van 90 ec die zich over drie semesters uitstrekken (en vaak beroepsgericht zijn), moet er ruimte worden gevonden om op innovatieve wijze na te denken over MA-opleidingen. MA-opleidingen met méér EC’s lijken gewenst, maar daarvoor bestaan verschillende opties, zoals studietijdverlenging, maar ook een verdichting c.q. verzwaring van de studietijd binnen één jaar.

## Het lerarenvraagstuk

[42] Er is nog een belangrijke zorg binnen de Geesteswetenschappen: hoe bereiken we dat er voldoende eerstegraads bevoegde leraren op academisch niveau worden opgeleid, in het bijzonder voor Duits, Frans en Klassieke Talen? De status en de betekenis van deze talen zijn nu eenmaal anders dan die van Nederlands en Engels en wat we ook doen, het aantal studenten voor de *zelfstandige* BA-opleidingen gericht op deze talen aan de Nederlandse universiteiten lijkt vooralsnog relatief beperkt te blijven.

[43] Een groot probleem in het domein van de talen – maar niet alleen bij deze vakken - is de toegang tot de lerarenopleiding. Die opleiding zou voor een grotere groep studenten toegankelijk moeten zijn dan nu het geval is. Het kan niet zo zijn dat de eisen voor de leraar Nederlands of Duits per se specifiek moeten zijn dan die voor de leraar Natuurkunde, zoals nu wel het geval is. Wat *Scholae* heeft weten te bereiken voor de opleiding van leraar in de klassieke talen, zou ook bij andere talen mogelijk moeten zijn. Dit vraagstuk moet bekeken worden tegen het licht van de veranderde situatie in het VWO, waarbij gestreefd wordt naar een groter aandeel academisch gevormde leraren in de bovenbouw van HAVO en VWO.

[44] In dit kader is door het Regieorgaan Geesteswetenschappen het actieplan ‘Meer goedopgeleide leraren in de schooltalen’ uitgebracht. Dit actieplan bevat projecten om ondanks de verbreding van bestaande opleidingen resp. het starten van nieuwe multidisciplinaire opleidingen te komen tot voldoende goede gekwalificeerde eerstegraads leraren voor de schooltalen.<sup>11</sup>

[45] Ook de universiteiten zijn zich zeer bewust van hun maatschappelijke taak om voldoende academisch geschoolde leraren op te leiden en zullen maatregelen nemen de instroom in de lerarenopleidingen te verhogen door na selectie ook studenten uit bredere geesteswetenschappelijke opleidingen toe te laten. Hierbij zal de lerarenopleiding zich moeten hervormen zodat het mogelijk is om ondanks de verbreding van bestaande opleidingen resp. het starten van nieuwe multidisciplinaire opleidingen, te komen tot voldoende goede gekwalificeerde eerstegraads leraren, juist voor de schooltalen.

## Vervolgtraject

[46] De VSNU, in afstemming met het DLG en het Regieorgaan Geesteswetenschappen, wil graag op korte termijn met het ministerie van OCW de afspraken vastleggen zoals die in deze toekomstvisie op het gebied van de omgang met de unica [28] en het aanbod van talenopleidingen in Nederland [34] zijn geformuleerd.

[47] De VSNU zal er verder in afstemming met het DLG en het Regieorgaan Geesteswetenschappen op toezien dat de voorliggende aanzet tot een toekomstvisie de komende tijd nader wordt uitgewerkt. Hierbij zullen de nadere ontwikkeling van de BA-opleidingen en de gevolgen die dat moet hebben voor de MA-opleidingen centrale vraagstukken zijn. In het najaar van 2014 zullen hiertoe de

---

<sup>11</sup> <http://www.regiegeesteswetenschappen.nl/images/uploaded/92/editorial/id=374.pdf>

eerste bijeenkomsten worden georganiseerd. Hiernaast zal er in samenwerking met het ministerie van OCW gewerkt moeten worden aan de versterking van de academische lerarenopleiding door het nemen van enkele concrete maatregelen: de verruiming van de toegang tot de educatieve minor en de verruiming van de toegang tot de academische lerarenopleiding, waarbij het laatste ook een aanpassing zal moeten betekenen van de invulling van deze lerarenopleiding en tevens kan leiden tot het selectiever maken ervan.

[48] Van het ministerie van OCW wordt hierbij in ieder geval verwacht dat het – bij een positieve evaluatie – de middelen van het proces van Duurzame Geesteswetenschappen structureel aan de geesteswetenschappelijke faculteiten zal maken. Het zijn immers juist deze middelen die de faculteiten in staat stelt te investeren in jong talent, studenten van buiten-Europese talenopleidingen de gelegenheid geeft in de regio van de studie te studeren, samen te werken in het kader van MasterLanguage en te investeren in de ontwikkeling van de vakdidactiek. Tevens wordt van het ministerie verwacht dat het het zogeheten topsectorenbeleid kritisch zal blijven volgen en ervoor zal waken dat dit beleid geen negatieve gevolgen heeft voor de Nederlandse wetenschapsbeoefening, met name in de Geesteswetenschappen.